

The Added Effect of Direct Electrical Stimulation of the Brain with Aerobic Exercise on Consolidating Explicit Motor Memory

S. M. Naeemi Tajdar¹, M. Namazizadeh², S. Nasri³, and S. M. Kazem Vaez Mousavi⁴

1. Phd Student. Department of Motor Behavior, Faculty of Physical Activity and Sport sciences, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
2. Associate Professor, Department of Motor Behavior, Faculty of Physical Activity and Sport sciences, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author)
3. Department of Psychology, Rajaee University, Tehran, Iran.
4. Full Professor, Imam Hossein University.

Received: 06
Jul 2020

Accepted: 01
Sep 2020

Keywords:
Consolidation,
Motor
Memory,
Physical
Activity,
Electrical
Stimulation
of the Brain

Abstract

In the present study, the direct electrical stimulation of the brain along with aerobic exercise on the consolidation of explicit motor memory was investigated. The study participants included 45 young people in the age range of 20 to 25 years who participated in this study based on the criteria for entering the study. The demographic questionnaire, Petersburg's sleep quality, Edinburgh's superiority, the chain reaction time timing test, the TDCS device and the pacemaker clock were used to collect data. The results showed that the subjects performed better in the third training block than in the first and second training blocks (P 050.05). Immediately after 1 hour, the aerobic exercise group and the control group had the best performance and the combined exercise group had the weakest performance. In the 48-hour reminder test, the combined exercise group performed best and the control group performed poorly. According to the findings of the present study, to increase memory consolidation, physical activity of aerobics and electrical stimulation of the brain is recommended.

Email: mansoureh.naeimitajdar@gmail.com

Email: drmmamazi@yahoo.com

Email: s.nasri@sru.ac.ir

Email: vaez_mohammad@yahoo.com.au

Extended Abstract

Abstract

The formation and persistence of motor memory depends on the interconnected memory processes of encoding, consolidation, retrieval, and reconsolidation. A review of previous studies shows that several studies in the field of the effectiveness of electrical brain stimulation and aerobic exercise on improving memory have been performed on different samples of individuals. In the present study, the researcher investigated the combined effect of electrical brain stimulation and aerobic exercise on the dimensions of motor memory consolidation. As researchers seek to find facilitators and inhibitors that affect cellular, molecular, synaptic, and behavioral mechanisms in memory consolidation, In the present study, the researcher seeks to answer the question of whether aerobic physical activity and electrical stimulation of the brain can be factors that facilitate memory consolidation? If yes, which of the two variables plays a greater role in promoting memory consolidation?.

Methodology

The present study was a quasi-experimental study with a post-test design and several groups.

Participants

The study participants included 45 young people in the age range of 20 to 25 years. Who participated in this study based on the inclusion criteria (having good sleep quality, physical and mental health, being right-handed and being a beginner in performing the task). Also, during the intervention, if the

participant did not want to continue the cooperation, he left the implementation process.

Research instruments include the Petersburg Sleep Quality Questionnaire and the Edinburgh Superiority Questionnaire, the chain reaction color matching reaction time test was a direct cranial electrical stimulation device.

After selecting the subjects based on the inclusion criteria, they were randomly assigned to the experimental groups.

The first group did aerobic exercise only to strengthen and re-strengthen memory: they did the task of matching the color of the chain in the acquisition stage (six blocks of 100 attempts), did aerobic physical activity for 30 minutes. Subjects then performed two blocks of 50 attempts at matching the color of the chain in the memory tests 30 minutes later, one hour, and 48 hours after bedtime.

Group 2: Electrical stimulation of the brain along with aerobic exercise to strengthen and re-strengthen memory: They did the task of matching the color of the chain in the acquisition phase (six blocks of 100 attempts), then first performed electrical stimulation of the brain for 15 minutes and again for 15 minutes. Minutes of aerobic physical activity (based on research background) (Ghorbani and Saberi, 2020; Shiazawa et al., 2014). Subjects then performed two 50-block sequence color matching tasks in 30-minute, one-hour, and 48-hour-after-night retention tests.

The third group (control group for consolidation and re-consolidation of memory): did the task of matching the

color of the chain in the acquisition stage (six blocks of 100 attempts), then the subjects in the 30-minute, one hour and 48 hours after nighttime sleep tests, Two blocks of 50 attempted to match the color of the chain.

Result

The results show that in the first and second retention tests, which were performed 30 minutes and one hour after the last block of acquisition, respectively, the aerobic exercise group performed better than the combined exercise group. In the third retention test, which was performed 48 hours after the second retention test, the combined exercise group (aerobic exercise + electrical brain stimulation) had the best performance.

There was a significant difference between the performance of the control group in the stages of evaluating the acquisition blocks and performing three retention tests. Bonferroni post hoc test was used to investigate the location of differences. The results showed that there was a significant difference between the mean reaction time of the first block of acquisition and the second and third blocks of acquisition, retention after 30 minutes, 1 hour and after 48 hours ($p < 0.05$).

There was a significant difference between the mean reaction time of the second acquisition block and retention after 30 minutes, 1 hour and after 48 hours ($p < 0.05$). There was no significant difference between the mean reaction time of the first retention test (performed after 30

minutes) and retention after one hour and 48 hours.

But there is a significant difference between the mean reaction time of the first retention test (performed after 30 minutes) with the first, second and third blocks of the acquisition stage ($p < 0.05$).

There was a significant difference between the mean reaction time of the second retention test (performed after one hour) and retention after 48 hours ($p < 0.05$). There was a significant difference between the mean reaction time of the retention test after 48 hours with the first, second and third exercise blocks and the first retention test (performed after 30 minutes) ($p < 0.05$). There was no significant difference between the mean retention reaction time of the first (run after 30 minutes) and the second (run after 1 hour) ($p < 0.05$).

Conclusion

Exercise and electrical stimulation of the brain may cause changes in the surface of the cerebral cortex and the electrical activity of its neurons. Therefore, with the continuous use of sports activities and considering the adaptations that it creates in the cerebral cortex, it is possible to provide conditions for improving the function of the nervous system and the brain, in which case more studies are needed. The findings of the present study indicate that improvement in task chain reaction time is not achieved by practice alone and during training sessions.

Rather, the memory related to the task is upgraded and re-consolidated after

learning the skill and during the rest and practice phase. Therefore, due to the prolongation of training sessions and the increase in the number of training sessions by trainers during a week, and considering the effect that the period of non-training and rest can have on the improvement and improvement in skill and task memory, Therefore, educators and teachers are advised to consider the importance and role of rest during sleep in improving performance and modulating the function of memory neurons in their educational planning. Given that no research is out of bounds, the selection of female subjects, the age range of young people and the lack of electrical stimulation of the brain were among the limitations of the present study.

References

1. Ahmadizadeh MJ, Rezaei M. (2020). Effectiveness of Transcranial Direct Current Stimulation (tDCS) on Depression, Anxiety and Rumination of Patients with Post-Traumatic Stress Disorder Symptoms (PTSD). *Journal of Military Medicine*, 22(3), 264-272.
2. Ang ET, Dawe GS, Wong PT, Moochhala S, Ng Y-K. (2006). Alterations in spatial learning and memory after forced exercise. *Brain*

Res, 1113(1), 186-93.

Baker, J., Cote, J., & Abernethy, B. (2003). Sport-specific practice and the development of expert decision-making in team ball sports. *Journal of Applied Sport Psychology*, 15(1), 12–25.

Boggio, P. S., Ferrucci, R., Rigonatti, S. P., Covre, P., Nitsche, M., Pascual-Leone, A., & Fregni, F. (2006). Effects of transcranial direct current stimulation on working memory in patients with Parkinson's disease. *Journal of the Neurological Sciences*, 249(1), 31–38.

Brisswalter, J., Collardeau, M., René, A. (2002). Effects of acute physical exercise characteristics on cognitive performance. *Sports Medicine*, 2(9), 555-66.

Cotman, C. W., Berchtold, N. C., Christie L. A. (2007). "Exercise builds brain health: key roles of growth factor cascades and inflammation." *Trends in Neurosciences*, 30(9), 472-464.

اثر افزوده تحریک الکتریکی مستقیم مغز به همراه تمرین هوازی بر تحکیم حافظه حرکتی آشکار

سیده منصوره نعیمی تاجدار^۱، مهدی نمازی زاده^۲، صادق نصری^۳، و سید محمد کاظم واعظ موسوی^۴

۱. دانشجوی دکتری یادگیری حرکتی، گروه رفتار حرکتی، دانشکده تربیت بدنی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۲. دانشیار گروه رفتار حرکتی، دانشگاه خوراسگان (اصفهان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)
۳. دانشیار روان‌شناسی گروه علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر رجایی، تهران، ایران
۴. استاد گروه تربیت بدنی و علوم ورزشی، دانشگاه جامع امام حسین، تهران، ایران.

چکیده

در پژوهش حاضر اثر افزوده تحریک الکتریکی مستقیم مغز به همراه تمرین هوازی بر تحکیم حافظه حرکتی آشکار بررسی شد. شرکت کنندگان ۴۵ جوان راست دست در دامنه سنی ۲۰ تا ۲۵ سال بودند. ابزار پژوهش، پرسش‌نامه‌های جمعیت شناختی، کیفیت خواب پترزبورگ، دست برتری ادینبرگ، آزمون زمان واکنش تطبیق رنگ زنجیره ای، دستگاه تحریک الکتریکی مستقیم جمجمه‌ای و ساعت ضربان سنج بود. آزمودنی‌ها به صورت تصادفی در سه گروه آزمایشی (تمرین هوازی، تحریک الکتریکی مغز همراه با تمرین هوازی و کنترل) تقسیم شدند. یافته‌ها نشان داد آزمودنی‌ها در بلوک تمرینی سوم نسبت به بلوک تمرینی اول و دوم عملکرد بهتری داشتند ($P \leq 0.05$). در اجرای آزمون یادداری فوری و بعد از ۱ ساعت، گروه تمرین هوازی و گروه کنترل بهترین و گروه تمرین ترکیبی ضعیف‌ترین عملکرد را داشت. در آزمون یادداری بعد از ۴۸ ساعت، گروه تمرین ترکیبی بهترین و گروه کنترل ضعیف‌ترین عملکرد را داشت. با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر جهت افزایش تحکیم حافظه، انجام فعالیت بدنی هوازی و تحریک الکتریکی مغز بعد از خواب شبانه توصیه می‌شود.

تاریخ دریافت:

۱۳۹۹/۰۲/۲۱

تاریخ پذیرش:

۱۳۹۹/۰۴/۳۰

واژگان کلیدی:

تحکیم، حافظه حرکتی، فعالیت بدنی، تحریک الکتریکی مغز

مقدمه

ما در زندگی از زمان تولد تا سنین سالمندی نیاز داریم

برای انجام فعالیت‌های مختلف، مهارت‌های حرکتی را یاد بگیریم. تمرین‌های حرکتی منجر به تغییراتی در شبکه‌های کارکردی مغز و ایجاد بازنمایی‌های حافظه حرکتی^۱ می‌شود (هاپباچ، گومز، هاردت و نادل، ۲۰۱۱).

Email: mansoureh.naeimitajdar@gmail.com

Email: drmnamazi@yahoo.com

Email: s.nasri@sru.ac.ir

Email: vaez_mohammad@yahoo.com.au

1. Representation of Motor Memory

گذر زمان و طول فاصله بین جلسات تمرین، خواب منجر به بهتر شدن اجرای مهارت‌های حرکتی می‌شود (شی، لو و یو، ۲۰۱۱). مغز می‌تواند برای ارتقاء خاطرات ثبت شده در طول روز، از روش بازنگری شبانه استفاده کند زیرا در مغز انسان یک "ثبت کننده" حافظه وجود دارد که در شب و زمانی که افراد خواب هستند عمل کرده و وقایع را تثبیت می‌کند.

یافته‌هایی که نشان دهد رخ دادن اثر تحکیم در انسان‌ها به چه عواملی بستگی دارد اندک است، این در حالی است که احتمالاً خواب، تمرین هوازی و تحریک الکتریکی مغز می‌تواند بر پردازش‌های تحکیم و بازتحکیم حافظه‌ای نیز مؤثر باشد (استیک گولد و واکر، ۲۰۰۷؛ شمسی پور، ۲۰۱۴)، همچنین تا به امروز پژوهشگران تأثیرگذاری یا عدم تأثیرگذاری خواب، تمرین هوازی و تحریک الکتریکی مغز را بر پردازش‌های تحکیم حافظه‌ای را بیشتر در موش و دیگر حیوانات بررسی نموده‌اند. لذا فرضیه پژوهشگران در پژوهش حاضر این است که آیا خواب، تمرین هوازی و تحریک الکتریکی مغز می‌تواند بر فرآیندهای تحکیم و حافظه حرکتی آشکار در جوانان تأثیر داشته باشد.

علاوه بر تأثیرگذاری خواب و فواصل تمرین آسیایی^۹ متفاوت بر پردازش‌های تحکیم حافظه‌ای، فورستر و همکاران (۲۰۱۵) در تحقیقی از تحریک الکتریکی مستقیم مجسمه ای (TDCS) برای تغییر در تحریک پذیری قشر مغز و تسهیل یادگیری و تحکیم حافظه حرکتی استفاده کردند و نشان دادند پردازش‌ها مربوط به یادگیری و تحکیم حافظه‌ای با استفاده از تحریک

بر اساس تعریف فاستر، لیدر و سانرام^۱ (۱۹۹۸) حافظه حرکتی بازنمایی اعمال حرکتی در تمامی شکل‌ها، از حرکات اسکلتی گرفته تا حرکات زبان را شامل می‌شود که فراگیری آنها از طریق تمرین و تجربه میسر می‌شود. شکل‌گیری و ماندگاری حافظه حرکتی بستگی به فرآیندهای حافظه‌ای به هم پیوسته رمزگردانی^۲، تحکیم^۳، بازیابی^۴ و بازتحکیم^۵ دارد. مرحله رمزگردانی در طول تمرین اتفاق می‌افتد. تحکیم حافظه حرکتی به عنوان مجموعه‌ای از فرآیندهای پس از یادگیری و وابسته به زمان است که با گذر زمان پایدارتر و ماندگارتر می‌شود (به نقل از شمسی پور دهکردی، ۲۰۱۴). این فرآیند تحکیم خاموش^۶ منجر به تقویت بازنمایی حافظه می‌شود که ممکن است از نظر رفتاری به عنوان پیشرفت در عملکرد بین جلسات تمرین یا مقاوم شدن در مقابل تداخل پس‌گستر خود را نشان دهد و سومین فرآیند، بازیابی است که شامل دسترسی مجدد مطالب ذخیره شده در حافظه است (به نقل از شمسی پور دهکردی و همکاران، ۲۰۱۶). پژوهشگران و متخصصان علوم‌شناختی معتقدند حافظه در ابتدا ضعیف و شکننده است و به پردازش تحکیم حافظه نیاز است تا پایدار و به طور همیشگی ذخیره شود (استیک‌گولد و واکر، ۲۰۰۵). به مدت یک دهه دیدگاه غالب این بود که هر زمان حافظه‌ای تحکیم یابد، تحت تأثیر تغییرات و دستکاری‌های عوامل مزاحم و مداخله-کننده بعدی قرار نمی‌گیرد. اما امروزه پژوهشگران نشان داده‌اند بازیابی و یا انجام فعالیتی برای حافظه تحکیم یافته قبلی، آن را مجدداً به وضعیتی ناپایدار و بی‌ثبات بر می‌گرداند (استیک‌گولد و همکاران، ۲۰۰۷). چندین شاهد پژوهشی وجود دارد که نشان می‌دهد جدای از

6. Off line Consolidation
7. Stickgold and Walker
8. Shi, Luo and Xue
9. Off Line
10. Forester et al

1. Foster, Lidder and Sünram
2. Encoding
3. Consolidation
4. Retrieval
5. Reconsolidation

الکتریکی مغز قابل تسهیل است. جوادی و چنگ^۱ (۲۰۱۲) به بررسی ردیابی حافظه جدید و ضعیف تحت انسجام برای به دست آوردن مقاومت در برابر تحریکات تداخل کننده پرداختند. پژوهشگران اظهار کردند هنگامی که حافظه فراخوانده می‌شود، تبدیل به یک دور تازه ای از انسجام و ناپایداری می‌شود، که برای بازگرداندن آن ثبات لازم است. تحریک جریان مستقیم تی دی سی اس (tDCS)، یک روش غیرتهاجمی از تغییر تحریک پذیری قشر مغز است. هدف از این مطالعه، ارزیابی اثرات TDCS در حافظه کلامی بلند مدت مجدد بود. شرکت کنندگان (۱۵ نفر) در جلسه رمزگذاری کلماتی را حفظ کردند، ۳ ساعت بعد حفظ کلمات را با استفاده از تمرین بازشناختی تحت آنودی، کاتدی و تحریک ساختگی به سمت چپ قشر پیش پیشانی خلفی جانبی (DLPFC) دوباره آغاز کردند. در نهایت، پس از ۵ ساعت، آنها دور دیگری از این تمرین را انجام دادند و اعتماد به نفس خود را امتیازدهی کردند. تحریک الکتریکی آنودی در طول تمرین دوم منجر به پایداری کلمات بیشتر و قابل توجهی نسبت به تمرین کاتدی و تحریک ساختگی گردید. تحریک الکتریکی کاتدی در عملکرد شناختی، نسبت به تحریک ساختگی تأثیر نگذاشت. بر خلاف گروه اصلی، تحریک آنودی عملکرد حافظه در گروه کنترلی را افزایش نداد. این نتیجه نشان می‌دهد تحریک الکتریکی آنودی در سمت چپ DLPFC می‌تواند انسجام مجدد حافظه بلند مدت را تنها هنگامی که حافظه فعال شده باشد افزایش دهد.

در روش درمان الکتریکی تحریک مستقیم فراجمجمه ایی جریان مستقیم و ضعیفی را به مناطق قشری وارد و فعالیت خودانگیخته عصبی را تسهیل یا بازداری میکنند. این جریان ضعیف و مستقیم از طریق اتصال دو الکترود با قطب‌های متفاوت معمولاً یک آنود (در

نیمکره چپ) و یک کاتود (در نیمکره راست) در نقاط مختلف بر روی سطح جمجمه منجر به تحریک نورون‌های زیرین میشود. تحریک کاتودال باعث کاهش تحریک پذیری مغز (بازداری) و آنودال منجر به افزایش تحریک پذیری مغز می‌شود. نتایج مطالعات قبلی نشان داده‌اند فعالیت‌های جسمانی و ورزش نیز می‌تواند اثرات مفید زیادی بر روی عملکردهای مغزی مثل افزایش یادگیری و حافظه، نوروزن، بهبود صدمات مغزی و واکنش‌های اضطرابی داشته باشد. مطالعات روی انسان و حیوانات انجام شد که نشان داد تمرینات فیزیکی مداوم می‌تواند سلامت و عملکرد نورونی را بهبود بخشد و عملکردهای شناختی را ارتقا دهد و حافظه و یادگیری را افزایش دهد. ورزش، نوروزن، شکل‌پذیری سیناپسی و تعداد نورون‌ها را در هیپوکامپ افزایش می‌دهد. از طرفی تمرینات فیزیکی مثل دویدن روی تردمیل، باعث افزایش تکثیر سلولی و بقای سلولی در هیپوکامپ حیوانات بالغ می‌شود. ورزش موجب تقویت یادگیری و حافظه می‌شود. ورزش می‌تواند بر تحکیم حافظه حرکتی مؤثر باشد. زیرا به نظر می‌آید که تحکیم فرآیندی با تحریکات فیزیولوژیکی است نه وابسته به نوع ورزش یا تمرین انجام شده. ورزش‌های متفاوت اثرات مثبتی بر حافظه حرکتی دارند (توماس^۲ و همکاران، ۲۰۱۶). همچنان که ثابت شده است تمرین هوازی شدت بالا، بهره مندی از حافظه رویه‌ای کسب شده در طی تمرین حرکتی را افزایش می‌دهد، مشخص شده است زمان تمرین در طی تمرین حرکتی برای تحکیم و بازتحکیم حافظه حرکتی ضرورت دارد. به این معنای که بلافاصله پس از اکتساب تمرین انجام گیرد یا فاصله بیفتد و اینکه آزمون اجرای حرکتی در چه فاصله‌ای از تمرین صورت گیرد، در تحکیم و بازتحکیم حافظه حرکتی بسیار حائز اهمیت است (توماس و همکاران، ۲۰۱۶).

کرونباخ ۰/۸۹ است. این پرسش‌نامه کیفیت خواب بد را از کیفیت خواب خوب افتراق می‌دهد و هفت زیرمقیاس کیفیت ذهنی خواب، تأخیر در به خواب رفتن، طول مدت خواب، خواب مفید، اختلالات خواب، مصرف داروهای خواب آور، اختلال عملکرد روزانه را ارزیابی می‌کند.

پرسش‌نامه دست برتری ادینبرگ

پرسش‌نامه برتری طرفی ادینبرگ مشمل بر ۴ بخش است که به ترتیب به بررسی برتری دستی، برتری پا، برتری گوش، و برتری چشم می‌پردازد. بخش برتری دستی شامل ۱۰ سؤال است که با پرسیدن سؤال از فرد یا مراقبین فرد در مورد این که از کدام دست (راست، چپ، یا هر دو) در حین انجام ۱۰ تکلیف استفاده می‌کنند، طرفی شدن را مشخص می‌کند. نمرات مثبت نشان دهنده راست برتر بودن، صفر مشخص کننده عدم برتری طرفی، و نمرات منفی حاکی از چپ برتر بودن است (دامنه نمرات از ۱۰۰+ تا ۱۰۰- است). هر کدام از بخش‌های دیگر این پرسش‌نامه دارای ۴ سؤال است.

آزمون زمان واکنش تطبیق رنگ زنجیره‌ای:

گیزن و همکاران (۲۰۰۹) برای اولین بار از این نوع تکلیف که نوعی تکلیف زمان واکنش زنجیره‌ای است که به وسیله آن می‌توان به سنجش حافظه توالی‌های حرکتی پرداخت استفاده کرد. طراحی و تولید آن در ایران توسط موسسه تحقیقات علوم رفتاری، شناختی سینا (روان تجهیز) شده است (قدیری و همکاران، ۲۰۱۴). روایی منطقی تکلیف تطبیق رنگ زنجیره‌ای: از آن جایی که این ابزار عملکرد انسان را در تکلیف زمان واکنش نسبت به محرک‌های مختلف به طور واضح و آشکار اندازه‌گیری می‌کند و با توجه به این که کلیه متغیرهایی که از ابزار مورد نظر به دست می‌آید

مرور مطالعات گذشته نشان می‌دهد پژوهش‌های متعددی در حیطه اثربخشی تحریک الکتریکی مغز و تمرینات هوازی بر بهبود حافظه بر روی نمونه‌های متفاوت از افراد انجام شده است. در مطالعه حاضر محقق به بررسی اثر ترکیبی تحریک الکتریکی مغز و تمرین هوازی بر ابعاد تحکیم حافظه حرکتی پرداخته است. از آنجایی که پژوهشگران به دنبال یافتن عوامل تسهیل کننده و یازدارنده اثر گذار بر مکانیسم‌های سلولی، ملکولی، سیناپسی و رفتاری بر تحکیم حافظه-ای هستند، در پژوهش حاضر پژوهشگر در پی پاسخگویی به این سؤال است که آیا فعالیت بدنی هوازی و تحریک الکتریکی مغز می‌توانند از عوامل تسهیل کننده تحکیم حافظه ای باشند؟ چنانچه پاسخ مثبت است، کدام یک از این دو متغیر نقش بیشتری بر ارتقا تحکیم حافظه‌ای دارند؟.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌ها نیمه آزمایشی و با طرح پس آزمون و چند گروه بود.

شرکت کنندگان

شرکت کنندگان پژوهش شامل ۴۵ جوان در دامنه سنی ۲۰ تا ۲۵ سال بود که بر اساس معیارهای ورود به مطالعه (داشتن کیفیت خواب مناسب، سلامت جسمانی و روانی، راست دست بودن و مبتدی بودن در اجرای تکلیف) در این پژوهش شرکت کردند. همچنین در طول اعمال مداخله چنانچه شرکت کننده تمایل به ادامه همکاری نبود، از روند اجرا خارج شد.

ابزار پژوهش

پرسش‌نامه کیفیت خواب پترزبورگ: این پرسش‌نامه شامل ۱۸ سؤال است. شهری فر و همکاران (۱۳۸۸) نشان داده اند روایی پرسش‌نامه حاضر ۰/۸۶ و اعتبار آن با استفاده از ضریب آلفای

تعریف عملیاتی مشخص دارد، دارای روایی صوری منطقی است (گیزن و همکاران، ۲۰۱۰).

آزمودنی‌ها در این تکلیف به تطبیق رنگ سه مربع کوچک با رنگ مربع بزرگی که به ترتیب در نمایشگر ظاهر می‌شود، خواهند پرداخت. برای هر پاسخ زمان واکنش به عنوان متغیر عملکرد حافظه آزمودنی‌ها در نظر گرفته می‌شود. در هر کوشش در مرکز صفحه نمایشگر سه مربع کوچک با ابعاد ۲*۲ سانتی‌متر با زمینه سفید، ظاهر می‌شوند. نحوه نمایش این مربع‌ها با یک فاصله کم از یکدیگر است. بعد از ۶۰۰ میلی‌ثانیه از صفحه نمایشگر محو شده و یک مربع بزرگ با ابعاد ۱۷*۱۷ سانتی‌متر جای آنها را می‌گیرد. آزمودنی‌ها باید به دقت رنگ‌های مربع کوچک را مشاهده نمایند و آنها را با رنگ مربع بزرگ تطبیق دهند. توسط ۴ کلید پاسخ‌ها مشخص شده و در صفحه کلید رایانه انتخاب می‌شوند. از آزمودنی‌ها خواسته می‌شود تا انگشتان اشاره و میانی هر دو دست را روی این چهار کلید قرار دهند. در این تکلیف چهار پاسخ متفاوت امکان‌پذیر است که از قرار ذیل هستند: کلید شماره ۱؛ زمانی که هیچ‌کدام از رنگ‌های مربع‌های کوچک با رنگ مربع بزرگ تطابق نداشته باشد. کلید شماره ۲؛ زمانی که یک رنگ از مربع‌های کوچک با رنگ مربع بزرگ انطباق داشته باشد. کلید شماره ۳؛ زمانی که دو رنگ از مربع‌های کوچک با رنگ مربع بزرگ انطباق داشته باشد. کلید شماره ۴؛ زمانی که هر سه رنگ مربع‌های کوچک با رنگ مربع بزرگ انطباق داشته باشد. به محض ادای پاسخ توسط آزمودنی‌ها یا گذشت ۳۰۰۰ میلی‌ثانیه از ظهور محرک مربع بزرگ از صفحه نمایشگر محو شده و سه مربع کوچک دیگر با یک فاصله ۲۰۰ میلی‌ثانیه‌ای ظاهر می‌شوند. در این تکلیف توالی پاسخ‌ها با توجه به یک توالی ویژه ثابت است، اما نوع محرک با توجه به ترکیب متفاوتی از رنگ و

شکل‌بندی آن متفاوت است (به نقل از قدیری و همکاران، ۲۰۱۴).

دستگاه تحریک الکتریکی مستقیم جمجمه

ای: تحریک الکتریکی مستقیم از روی جمجمه یک تکنیک درمانی عصبی است که جریان مستقیم و ضعیفی را به مناطق قشری وارد و فعالیت خودانگیخته عصبی را تسهیل یا بازداری میکند. در **تحریک الکتریکی مستقیم جمجمه ای** موقعیت الکترودها در تعیین اثربخشی تحریک بسیار مهم است. شدت تحریک تا دو میلی آمپر و طول مدت تحریک حدود ۲۲ دقیقه هیچ خطری ندارد و کاملاً ایمن است (باگو و همکاران، ۲۰۰۶).

روش اجرای پژوهش و جمع‌آوری اطلاعات

ابتدا از آزمودنی‌ها دعوت شد تا یک روز قبل از آزمون به مکان تست‌گیری مراجعه کنند و اطلاعاتی درباره ابزار و نحوه اجرا دریافت کنند. در این زمان از آزمودنی‌ها رضایت‌نامه کتبی دریافت شد. بعد از انتخاب آزمودنی‌ها بر اساس معیارهای ورود به مطالعه، آنها به صورت تصادفی در گروه‌های آزمایشی گمارده شدند.

گروه اول تمرین هوازی صرف برای تحکیم و بازتحکیم حافظه: تکلیف تطبیق رنگ زنجیره ای

را در مرحله اکتساب (شش بلوک ۱۰۰ کوششی) انجام دادند. به مدت ۳۰ دقیقه فعالیت بدنی هوازی انجام دادند. سپس آزمودنی‌ها در آزمون‌های یادداری ۳۰ دقیقه بعد، یک ساعت و ۴۸ ساعت بعد از خواب شبانه، دو بلوک ۵۰ کوششی از تکلیف تطبیق رنگ زنجیره ای را انجام دادند.

گروه دوم: تحریک الکتریکی مغز همراه با تمرین هوازی برای تحکیم و بازتحکیم حافظه: تکلیف تطبیق رنگ زنجیره ای را در مرحله اکتساب (شش بلوک ۱۰۰ کوششی) انجام دادند. سپس

پوشش اسفنجی در ابعادی بین ۳۵-۲۵ سانتی متر مربع مرسوم است. الکترودهای دستگاه یکی به عنوان قطب مثبت (آندی) و دیگری به عنوان قطب منفی (کاتدی) بر روی جمجمه قرار می‌گیرند. الکتروسیته از قطب مثبت به سمت قطب منفی در حرکت است. در جریان تحریک بخشی از جریان وارد شده در حین عبور از سر از بین می‌رود، بخش باقی مانده از جمجمه عبور کرده و به مایع مغزی نخاعی (CSF) برخورد می‌کند و جریان‌های میدان‌های الکتریکی وارد شده به کورتکس موجب تغییر در عملکرد شلیک‌های نورونی می‌گردند. از طریق اندازه‌گیری سر برای پیدا کردن ناحیه پیش پیشانی پشتی-جانبی برای تحریک اقدام شد. برای این کار معمولاً از سیستم EEG 10/20 استفاده می‌شود اما روش دیگری که در این مطالعه به کار رفت و روشی متداول در مطالعات TDCS محسوب می‌شود و به شرح زیر است:

وسط فاصله بیخ بینی^۲ (نقطه بین پیشانی و بینی) تا برآمدگی پشت سر^۳ (برجسته ترین استخوان پشت سر) را روی پوست سر علامت زده سپس فاصله بین دو گوش^۴ را در نظر گرفته و وسط آن علامت زده می‌شود. از تلاقی این دو نقطه راس سر به دست می‌آید که این نقطه معادل Cz در EEG است. اگر ۲۰ درصد از فاصله دو گوش را به سمت چپ حرکت کنید به ناحیه C3 یا کورتکس حرکتی چپ M1 می‌رسید. برای مکان یابی ناحیه خلفی-جانبی چپ یا F3 کافی است از نقطه C3 به اندازه ۵ سانتی متر به جلو حرکت کنیم. این روش اندازه‌گیری و مکان‌یابی مورد نظر برای استفاده از الکترودهای بزرگ مناسب است. برای استفاده از TDCS کانون تر ممکن است نیازمند سایر روش‌های مکان‌یابی قشری باشیم (های و همکاران، ۲۰۱۳).

ابتدا به مدت ۱۵ دقیقه تحریک الکتریکی مغز را انجام دادند. مجدداً به مدت ۱۵ دقیقه فعالیت بدنی هوازی (بر مبنای پیشینه پژوهش) را انجام دادند (قربانی و صابری، ۲۰۲۰؛ شیاواوا و همکاران، ۲۰۱۴). سپس آزمودنی‌ها در آزمون‌های یادداری ۳۰ دقیقه، یک ساعت و ۴۸ ساعت بعد از خواب شبانه، دو بلوک ۵۰ کوششی از تکلیف تطبیق رنگ زنجیره ای را انجام دادند.

گروه سوم (گروه کنترل برای تحکیم و باز تحکیم حافظه ای): تکلیف تطبیق رنگ زنجیره ای را در مرحله اکتساب (شش بلوک ۱۰۰ کوششی) انجام دادند. سپس آزمودنی‌ها در آزمون‌های یادداری ۳۰ دقیقه، یک ساعت و ۴۸ ساعت بعد از خواب شبانه، دو بلوک ۵۰ کوششی از تکلیف تطبیق رنگ زنجیره ای را انجام دادند.

پروتکل تمرین هوازی از نظر مدت و شدت

پروتکل تمرین شامل پا زدن روی دوچرخه کارسنج تا رسیدن آزمودنی به حد واماندگی، سپس انجام ۱۰ دقیقه دوچرخه ثابت جهت حفظ ضربان قلب در منطقه هوازی، انجام ۵ دقیقه کشش فتر با حفظ ضربان قلب در منطقه هوازی روی دستگاه کادیلاک، در ادامه انجام ۱۰ دقیقه تمرین روی دوچرخه ثابت با حفظ ضربان قلب در منطقه هوازی. لازم به ذکر است حداکثر ضربان قلب با استفاده از ساعت شیونومی که به مچ دست آزمودنی‌ها بسته شده بود، تعیین شد.

روش اعمال تحریک الکتریکی مغز (TDCS)

مطالعات برای استفاده از TDCS در تکالیف شدت و زمان‌های تحریک مختلفی را گزارش کرده‌اند. در اکثر صورت جلسه‌های آزمایش اخیر گرایش به استفاده از جریانی بین 1-2m Amp به مدت ۲۰-۳۰ دقیقه و کمتر بین دو الکترودهای رسانای سطحی از جنس کربن در

4. Preauricular pit
5. Hoy
6. Oliveira

1. Shiozawa
2. Nasion
3. Inion

تعیین نرمال بودن داده‌ها، آزمون اون جهت تعیین تجانس واریانس‌ها، آزمون تحلیل واریانس یک راهه، تحلیل واریانس با اندازه گیری مکرر با عامل تکرار در فواصل تمرین آسیبی، و آزمون گرین هوس- گیسر برای کرویت داده‌ها استفاده شد. کلیه عملیات آماری اعم از آمار توصیفی و استنباطی با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۲۰ در سطح معناداری ۰/۰۵ انجام شد.

آزمون‌های یادداری (آزمون حافظه) برای هر سه گروه تمرینی، شامل اجرای دو بلوک تمرینی از تکلیف تطبیق رنگ زنجیره ای، مشابه با شرایط بلوک‌های اکتساب بود. آزمودنی‌های هر سه گروه بعد از انجام پروتکل تمرینی ۳۰ دقیقه، یک ساعت و ۴۸ ساعت بعد دو بلوک ۵۰ کوششی از تکلیف زمان واکنش تطبیق رنگ زنجیره ای را در آزمون یادداری انجام دادند.

روش آماری

به منظور تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده، از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد. از روش‌های آمار توصیفی شامل شاخص‌های مرکزی و پراکندگی برای توصیف داده‌های پژوهش استفاده شد. همچنین از شاخص‌های آمار استنباطی، آزمون شاپیرو ویلک جهت

یافته‌ها

جدول ۱ نتایج توصیفی میانگین زمان واکنش زنجیره ای (متغیر وابسته پژوهش) را در سه بلوک تمرینی و بلوک مربوط به فراخوانی حافظه، را در گروه‌های آزمایشی اول تا سوم نشان می‌دهد.

جدول ۱- میانگین و انحراف معیار زمان واکنش زنجیره ای در بلوک‌های تمرینی

متغیر (Mean±SD)	گروه تمرین هوازی	گروه ترکیبی	گروه کنترل
بلوک اول اکتساب	۹۱۸/۴۶±۲۲۸/۳۰	۹۶۶/۷۰±۱۲۶/۵۸	۹۴۴/۱۶±۱۳۶/۵۰
بلوک دوم اکتساب	۷۹۸/۵۳±۱۳۹/۹۱	۸۴۷/۳۶±۱۶۸/۱۹	۸۸۸/۵۶±۱۵۴/۲۴
بلوک سوم اکتساب	۷۴۸/۱۳±۱۷۷/۳۵	۸۱۰/۰۳±۱۵۴/۰۲	۸۱۹/۴۳±۱۳۱/۰۶

نتایج نشان می‌دهد میانگین زمان واکنش زنجیره ای آزمودنی‌های هر سه گروه آزمایشی بلوک تمرینی اول تا بلوک تمرینی سوم در جلسه اکتساب روند نزولی و رو به پیشرفت را داشته است.

جدول ۲ نتایج توصیفی میانگین زمان واکنش زنجیره ای (متغیر وابسته پژوهش) را در بلوک‌های فراخوانی و آزمون یادداری در گروه‌های آزمایشی اول تا سوم نشان می‌دهد.

جدول ۲- مقایسه میانگین زمان واکنش زنجیره ای در آزمون یادداری در گروه‌های آزمایشی اول، دوم، سوم

متغیر (Mean±SD)	گروه تمرین هوازی	گروه تمرین ترکیبی	گروه کنترل
بلوک آزمون یادداری اول	۷۰۷/۸۳±۱۶۵/۹۸	۹۲۶/۴۶±۱۷۷/۵۳	۷۵۷/۸۶±۱۴۵/۳۸
بلوک آزمون یادداری دوم	۷۰۲/۳۰±۲۰۸/۴۷	۸۹۷/۰۰±۱۹۳/۷۶	۷۱۷/۵۳±۱۳۹/۲۵
بلوک آزمون یادداری سوم	۶۴۰/۰۳±۱۴۳/۰۹	۵۵۴/۹۰±۱۳۷/۸۵	۶۸۳/۹۰±۱۶۰/۲۱

بلوک آخر اکتساب اجرا شدند، گروه تمرین هوازی عملکرد بهتری نسبت به گروه تمرین ترکیبی دارند. در

نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد در آزمون‌های یادداری اول و دوم که به ترتیب ۳۰ دقیقه و یک ساعت بعد از

آزمون یادداری سوم که ۴۸ ساعت بعد از آزمون یادداری دوم اجرا شد گروه تمرین ترکیبی (تمرین هوازی+ تحریک الکتریکی مغز) بهترین عملکرد را داشتند. قبل از تحلیل فرضیه‌های تحقیق پژوهشگر از پیش فرض طبیعی بودن توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون شاپیرو-ویلک برای گروه‌های تمرین هوازی ($p=0/06$)، تمرین ترکیبی ($p=0/49$) و کنترل ($p=0/55$) اطمینان حاصل نمود ($p>0/05$). همچنین قبل از انجام تحلیل واریانس با اندازه‌های تکراری پیش فرض‌های آن بررسی شد. در این راستا نتایج آزمون M باکس (برای فرض یکسانی ماتریس

کواریانس‌ها) و آزمون لون (برای یکسانی واریانس‌ها) نشان داد پیش فرض‌های مربوطه رعایت شده است ($p>0/05$). آزمون معناداری تحلیل واریانس نیز نشان داد میزان F شاخص ویلکز لامبدا در سطح ($p<0/05$) معنادار نیست.

به منظور بررسی تأثیر تمرین هوازی در فواصل تمرین آسای متفاوت (اجرای آزمون یادداری بعد از ۳۰ دقیقه، ۱ ساعت و ۴۸ ساعت) بر تحکیم حافظه حرکتی از آزمون تحلیل واریانس یک راهه با اندازه‌های تکراری (آخرین بلوک اکتساب، آزمون یادداری بعد از ۳۰ دقیقه، یک ساعت و ۴۸ ساعت) با در نظر گرفتن تکرار روی مراحل ارزیابی استفاده شد.

قبل از تحلیل فرضیه‌های تحقیق پژوهشگر از پیش فرض طبیعی بودن توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون شاپیرو-ویلک برای گروه‌های تمرین هوازی ($p=0/06$)، تمرین ترکیبی ($p=0/49$) و کنترل ($p=0/55$) اطمینان حاصل نمود ($p>0/05$). همچنین قبل از انجام تحلیل واریانس با اندازه‌های تکراری پیش فرض‌های آن بررسی شد. در این راستا نتایج آزمون M باکس (برای فرض یکسانی ماتریس

جدول ۳ - نتایج تحلیل واریانس یک راهه با اندازه‌گیری‌های تکراری برای مقایسه نتیجه اجرای گروه تمرین هوازی در مراحل ارزیابی متفاوت

منبع تغییرات	SS	df	MS	F	P
مراحل ارزیابی	۶۹۲۷۹۹/۳۵	۵۷۰	۱۳۸۵۵۹/۸۷	۶/۶۲	۰/۰۰۱

نتایج با رعایت فرض کرویت موجلی و تجانس واریانس‌ها نشان داد اثر مراحل ارزیابی ($p=0/001$)، $F(5, 70)=6/62$ معنادار بود. بدین ترتیب که بین عملکرد گروه تمرین هوازی در مراحل ارزیابی بلوک‌های اکتساب و اجرای سه آزمون یادداری تفاوت معناداری وجود داشت. برای بررسی محل تفاوت‌ها از آزمون تعقیبی بونفرونی استفاده شد. یافته‌ها نشان داد بین میانگین زمان واکنش بلوک اول اکتساب با بلوک سوم اکتساب، یادداری بعد از سی دقیقه و یادداری بعد از ۴۸ ساعت تفاوت معنادار وجود داشت ($p<0/05$). بررسی میانگین‌ها در ۲ نشان داد آزمودنی‌ها در اجرای آزمون یادداری بعد از ۴۸ ساعت بهترین عملکرد و در بلوک تمرینی اول و دوم ضعیف‌ترین عملکرد را دارند. به منظور بررسی تأثیر تمرین ترکیبی (تمرین هوازی + تحریک الکتریکی مغز) در فواصل تمرین آسای متفاوت (اجرای آزمون یادداری بعد از ۳۰ دقیقه، ۱ ساعت و ۴۸ ساعت) بر تحکیم حافظه حرکتی از آزمون تحلیل واریانس یک راهه با اندازه‌های تکراری (آخرین بلوک اکتساب، آزمون یادداری بعد از ۳۰ دقیقه، یک ساعت و ۴۸ ساعت) با در نظر گرفتن تکرار روی مراحل ارزیابی استفاده شد.

نتایج با رعایت فرض کرویت موجلی و تجانس واریانس‌ها نشان داد اثر مراحل ارزیابی ($p=0/001$)، $F(5, 70)=6/62$ معنادار بود. بدین ترتیب که بین عملکرد گروه تمرین هوازی در مراحل ارزیابی بلوک‌های اکتساب و اجرای سه آزمون یادداری تفاوت معناداری وجود داشت. برای بررسی محل تفاوت‌ها از آزمون تعقیبی بونفرونی استفاده شد. یافته‌ها نشان داد بین میانگین زمان واکنش بلوک اول اکتساب با بلوک سوم اکتساب، یادداری بعد از سی دقیقه و یادداری بعد از ۴۸ ساعت تفاوت معنادار وجود داشت ($p<0/05$). بررسی

جدول ۴ - نتایج تحلیل واریانس یک راهه با اندازه‌گیری‌های تکراری برای مقایسه نتیجه اجرای گروه تمرین ترکیبی در مراحل ارزیابی متفاوت

منبع تغییرات	SS	df	MS	F	P
مراحل ارزیابی	۱۶۳۱۳۱۵/۳۸	۵۷۰	۳۲۶۲۶۳/۰۷	۱۵/۱۷	۰/۰۰۱

نتایج با رعایت فرض کرویت موچلی و تجانس واریانس ها نشان داد اثر مراحل ارزیابی ($p = 0/001$)، $F(5, 70) = 15/17$ معنادار بود. بدین ترتیب که بین عملکرد گروه تمرین ترکیبی در مراحل ارزیابی بلوک های اکتساب و اجرای سه آزمون یادداری تفاوت معناداری وجود داشت. برای بررسی محل تفاوت ها از آزمون تعقیبی بونفرونی استفاده شد.

یافته‌ها نشان داد بین میانگین زمان واکنش بلوک اول اکتساب با بلوک های دوم و سوم اکتساب، یادداری بعد از ۴۸ ساعت تفاوت معنادار وجود داشت ($p < 0/05$). بین میانگین زمان واکنش بلوک اول اکتساب با بلوک های دوم و سوم اکتساب، یادداری بعد از ۴۸ ساعت تفاوت معنادار وجود داشت ($p < 0/05$).

بین میانگین زمان واکنش آزمون یادداری اول (اجرا بعد از ۳۰ دقیقه) با یادداری بعد از ۴۸ ساعت تفاوت معنادار وجود داشت ($p < 0/05$). بین میانگین زمان واکنش آزمون یادداری دوم (اجرا بعد از یک ساعت) و یادداری

بعد از ۴۸ ساعت تفاوت معنادار وجود داشت ($p < 0/05$). بین میانگین زمان واکنش آزمون یادداری بعد از ۴۸ ساعت با بلوک های تمرینی اول، دوم و سوم و آزمون-های یادداری اول (اجرا بعد از ۳۰ دقیقه) و دوم (اجرا بعد از ۱ ساعت) تفاوت معنادار وجود داشت ($p < 0/05$). بررسی میانگین ها در جدول ۲ نشان داد آزمون‌دنی ها در اجرای آزمون یادداری بعد از ۴۸ ساعت بهترین عملکرد و در بلوک تمرینی اول و اجرای آزمون یادداری بعد از نیم ساعت و یک ساعت ضعیف‌ترین عملکرد را دارند.

به منظور بررسی تأثیر تمرین توالی حرکتی در فواصل تمرین آسای متفاوت (اجرای آزمون یادداری بعد از ۳۰ دقیقه، ۱ ساعت و ۴۸ ساعت) بر تحکیم حافظه حرکتی از آزمون تحلیل واریانس یک راهه با اندازه های تکراری (آخرین بلوک اکتساب، آزمون یادداری بعد از ۳۰ دقیقه، یک ساعت و ۴۸ ساعت) با در نظر گرفتن تکرار روی مراحل ارزیابی استفاده شد.

جدول ۵- نتایج تحلیل واریانس یک راهه با اندازه گیری های تکراری برای مقایسه نتیجه اجرای گروه تمرین کنترل در مراحل ارزیابی متفاوت

منبع تغییرات	SS	df	MS	F	P
مراحل ارزیابی	۷۶۴۲۷۶/۱۸	۵۷۰	۱۵۲۸۵۵/۲۳	۱۰/۲۲	۰/۰۰۱

نتایج با رعایت فرض کرویت موچلی و تجانس واریانس ها نشان داد اثر مراحل ارزیابی ($p = 0/001$)، $F(5, 70) = 10/23$ معنادار بود. بدین ترتیب که بین عملکرد گروه کنترل در مراحل ارزیابی بلوک های اکتساب و اجرای سه آزمون یادداری تفاوت معناداری وجود داشت. برای بررسی محل تفاوت ها از آزمون تعقیبی بونفرونی استفاده شد. یافته ها نشان داد بین میانگین

زمان واکنش بلوک اول اکتساب با بلوک های دوم و سوم اکتساب، یادداری بعد از ۴۸ ساعت و بعد از ۱ ساعت تفاوت معنادار وجود نداشت. اما بین میانگین زمان واکنش آزمون یادداری اول (اجرا بعد از ۳۰ دقیقه) با یادداری بعد از یک ساعت و ۴۸ ساعت تفاوت معنادار وجود نداشت. اما بین میانگین زمان واکنش آزمون یادداری اول (اجرا بعد از ۳۰ دقیقه) با بلوک های اول، دوم و سوم مرحله اکتساب تفاوت معنادار وجود دارد ($p < 0/05$). بین میانگین زمان واکنش آزمون یادداری دوم (اجرا بعد از یک ساعت) و یادداری بعد از ۴۸ ساعت تفاوت معنادار وجود داشت

نتایج با رعایت فرض کرویت موچلی و تجانس واریانس ها نشان داد اثر مراحل ارزیابی ($p = 0/001$)، $F(5, 70) = 10/23$ معنادار بود. بدین ترتیب که بین عملکرد گروه کنترل در مراحل ارزیابی بلوک های اکتساب و اجرای سه آزمون یادداری تفاوت معناداری وجود داشت. برای بررسی محل تفاوت ها از آزمون تعقیبی بونفرونی استفاده شد. یافته ها نشان داد بین میانگین زمان واکنش بلوک اول اکتساب با بلوک های دوم و سوم اکتساب، یادداری بعد از ۳۰ دقیقه، ۱ ساعت و بعد از ۴۸ ساعت تفاوت معنادار وجود داشت ($p < 0/05$).

($p < 0.05$). بین میانگین زمان واکنش آزمون یادداری بعد از ۴۸ ساعت با بلوک های تمرینی اول، دوم و سوم و آزمون یادداری اول (اجرا بعد از ۳۰ دقیقه) تفاوت معنادار وجود داشت ($p < 0.05$). بین میانگین زمان واکنش یادداری اول (اجرا بعد از ۳۰ دقیقه) و دوم (اجرا بعد از ۱ ساعت) تفاوت معنادار وجود نداشت ($p < 0.05$). بررسی میانگین ها در جدول ۲ نشان داد آزمودنی ها در اجرای آزمون یادداری بعد از ۴۸ ساعت بهترین عملکرد و در بلوک تمرینی اول، دوم و سوم ضعیف‌ترین عملکرد را دارند.

بحث و نتیجه گیری

هدف پژوهش حاضر اثر افزوده تحریک الکتریکی مستقیم مغز به همراه تمرین هوازی بر تحکیم حافظه حرکتی آشکار بود. نتایج نشان داد در گروه تمرین هوازی بین عملکرد گروه تمرین هوازی در مراحل ارزیابی بلوک های اکتساب و اجرای سه آزمون یادداری تفاوت معناداری وجود داشت. یافته‌ها نشان داد بین میانگین زمان واکنش بلوک اول اکتساب با بلوک سوم اکتساب، یادداری بعد از سی دقیقه و یادداری بعد از ۴۸ ساعت تفاوت معنادار وجود داشت. بررسی میانگین‌ها نشان داد آزمودنی‌ها در اجرای آزمون یادداری بعد از ۴۸ ساعت بهترین عملکرد و در بلوک تمرینی اول و دوم ضعیف‌ترین عملکرد را دارند. نتایج این پژوهش با یافته‌های باکر (۲۰۱۰)، لیا آمبوس و همکاران (۲۰۱۰)، کرامر و اریکسون (۲۰۰۷)، کاتمن و همکاران (۲۰۰۷) و مارتینز^۵ و همکاران (۲۰۱۳) که اثرات مثبت تمرینات هوازی بر حافظه را تأیید کردند، همخوانی دارد. در نظر داشته باشید محیط های پویا،

روابط اجتماعی و فعالیت‌های بدنی و ذهنی از جمله عوامل مؤثر در حفظ حافظه به شمار می‌آیند. در این راستا کوریا و همکاران^۶ (۲۰۱۰) در مطالعات خود دریافتند فعالیت ورزشی باعث افزایش سطوح نوروتروفیکی می‌شود و افزایش در این فاکتورها باعث افزایش در کارایی حافظه و عملکرد بهتر فرافاصله می‌شود. اویسال^۷ و همکاران (۲۰۰۵) اظهار داشتند ورزش و فعالیت‌های بدنی باعث افزایش BDNF می‌شود که این امر نشان دهنده این است ورزش پتانسیل یادگیری را افزایش می‌دهد.

برای توضیح رابطه بین فعالیت بدنی و کارکردهای شناختی چندین مکانیسم وجود دارد: یکی از این مکانیسم‌ها برانگیختگی جسمانی است که باعث تسهیل حافظه و یادگیری می‌شود. نشان داده شده است که هنگام تحکیم حافظه، تنش عضلانی متوسط یک تعدیل کننده مؤثر بر حافظه بلندمدت است (نیلسون^۸ و همکاران، ۱۹۹۶). فعالیت بدنی با افزایش برانگیختگی و از طریق نمونه‌برداری از نشانه‌های محیطی و سرعت پاسخ دهی بیشتر به آنها سبب افزایش بازیابی اطلاعات از ردها و اثرهای ایجاد شده در حافظه می‌شود (بیریس واتر^۹ و همکاران، ۲۰۰۲). از این رو به سطح انگیزتگی افراد به عنوان عاملی کلیدی در رابطه با اثر فعالیت بدنی بر عملکرد حافظه توجه شده است. دومین مکانیسم افزایش سنتز عوامل رشد عصبی مانند عامل نوروتروفیک مشتق از مغز، عامل رشد شبه انسولینی، افزایش ارتباط سیناپسی و حتی افزایش ظرفیت پردازش پیام‌های عصبی به دنبال فعالیت بدنی است (وان اوفلن^{۱۰} و همکاران ۲۰۰۸). سوم، ورزش با تنظیم سطوح انتقال دهنده‌های عصبی باعث تحریک

6. Corriea
7. Uysal
8. Nielson
9. Brisswalter
10. Van Uffelen

1. Baker
2. Liu-Ambrose
3. Kramer and Erickson
4. Cotman
5. Martins

نتایج نشان داد در گروه تمرین ترکیبی (تمرین هوازی + تحریک الکتریکی مغز) آزمودنی‌ها در اجرای آزمون یادداری بعد از ۴۸ ساعت بهترین عملکرد و در بلوک تمرینی اول و اجرای آزمون یادداری بعد از نیم ساعت و یک ساعت ضعیف‌ترین عملکرد را دارند. آزمودنی‌ها در اجرای آزمون یادداری بعد از ۴۸ ساعت بهترین عملکرد و در بلوک تمرینی اول، دوم و سوم ضعیف‌ترین عملکرد را دارند.

در رابطه با تحریک الکتریکی می‌توان گفت این یافته‌ها همسو با یافته هارتلی، سیمن و مکوستیکس^۵ (۲۰۱۵) که به این نتیجه دست یافتند که تحریک آنودال قسمت پشتی جانبی پیشانی موجب بهبود شناسایی خطا در انجام تکلیف شناختی می‌شود و همچنین هماهنگ با یافته گامز و دیاس (۲۰۱۶) است که نمونه مطالعه آنان ۱۲ ورزشکار رشته انفرادی (جودو، شتا و ژیمناستیک موزون)، مدت زمان تحریک الکتریکی ۲۰ دقیقه، شدت جریان، ۲ میلی‌آمپر و طی ده جلسه متوالی بر روی قشر پیش‌پیشانی جانبی-پشتی چپ اعمال شده بود. تحریک الکتریکی مغز از طریق تحریک‌پذیری قشر می‌تواند به‌طور معناداری دقت حافظه‌کاری را افزایش دهد. ممکن است افزایش دقت (کاهش تعداد پاسخ‌های نادرست) ناشی از مکانیسم تقویت طولانی‌مدت^۳ باشد. این مکانیسم عامل اصلی در حافظه و یادگیری است و به افزایش طولانی‌مدت انتقال‌دهنده‌های عصبی اشاره دارد که می‌تواند ساعت‌ها تا ماه‌ها ادامه پیدا کند که ناشی از فعالیت همزمان سلول‌های پیش‌سیناپسی و پس‌سیناپسی است. همچنین یافته اخیر تحقیق حاضر،

آزادسازی کلسیم شده و در نتیجه باعث ترشح دوپامین و استیل کولن می‌شود. این عوامل بر حفظ عملکردهای عصبی و بالابردن عملکردهای شناختی-ادراکی تأثیر دارند (پریرا و همکاران، ۲۰۰۷). همچنین در تأیید این یافته‌ها می‌توان به نتایج تحقیقات پونتیفکس و همکاران^۲ (۲۰۰۹) و مارینز و همکاران (۲۰۱۳) اشاره داشت که هر دو حاکی از بهبود حافظه در اثر تمرین هوازی بودند. نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های اتینگر^۳ و همکاران (۲۰۱۵) که نشان دادند در طول تمرین ورزشی در عملکرد یادآوری حافظه تفاوت معناداری وجود ندارد و همچنین با نتایج مطالعات آنگ^۴ و همکاران (۲۰۰۶) که تأثیر تمرین هوازی بر حافظه را بررسی کرده بودند، نا همسو است.

یافته‌ها با یافته‌های توماس و همکاران (۲۰۱۶) که نشان دادند انجام تمرین ۲۰ دقیقه بعد از اکتساب مهارت حرکتی در مقایسه با گروه کنترل و گروه تمرین تأخیری دو ساعته در یادداری یک روز و یک هفته بعد عملکرد بهتری دارند، همسو است. نتایج آنها نشان می‌دهد تأخیر دو ساعته در تمرین به‌طور معناداری این اثر را کاهش می‌دهد. یافته‌های مطالعه اصلی توماس و همکاران بیان می‌کند یک محرک موقتی مثبت در هنگام ارائه یک دور تمرین شدت بالا در یادداری مهارت حرکتی وجود دارد. این یافته‌ها به ما کمک می‌کند تا چگونگی تأثیر پذیری تمرین را بهتر دریابیم و ما را راهنمایی می‌کند تا بتوانیم فرایندهای یادگیری را در زمینه‌های توانبخشی، ارگونومیک، ورزش و آموزش و پرورش بهبود بخشیم.

7. Cooke & Bliss
8. Long-term Depression
9. Braver
10. Ranieri
11. Robbins & Murphy
12. Gomes

1. Pereira
2. Pontifex
3. Etnier
4. Hartley, Seaman & Maquestiaux
5. Andrews, Hoy, Enticott, Daskalakis & Fitzgerald
6. Long-term Potentiation

در پایان می‌توان گفت فعالیت‌های ورزشی و تحریک الکتریکی مغز ممکن است باعث ایجاد تغییراتی در سطح قشر مغزی و فعالیت الکتریکی نورون‌های آن شود. لذا با به‌کارگیری مداوم فعالیت‌های ورزشی و با در نظر گرفتن سازگاری‌هایی که در قشر مغزی به وجود می‌آورد، می‌توان شرایط بهبود عملکرد سیستم عصبی و مغز را فراهم آورد. در این مورد لازم است مطالعات بیشتری انجام گیرد. یافته‌های ارائه شده در پژوهش حاضر بیانگر این امر بود که ارتقا و پیشرفت در تکلیف زمان واکنش زنجیره‌ای صرفاً بر اثر تمرین و در طول جلسات تمرین بدست نمی‌آید، بلکه حافظه مربوط به تکلیف، بعد از یادگیری مهارت و در مرحله استراحت و تمرین آسایی، ارتقا و مجدداً تحکیم می‌یابد. بنابراین با توجه به طولانی شدن جلسات تمرینی و فشرده کردن تعداد جلسه تمرین توسط مربیان در طول یک هفته و با توجه به تأثیری که دوره بی‌تمرینی و استراحت می‌تواند بر ارتقا و پیشرفت در حافظه مهارت و تکلیف داشت باشد، لذا به مربیان و معلمان توصیه می‌شود در برنامه ریزی‌های آموزشی خود، اهمیت و نقش استراحت در طول خواب را بر پیشرفت عملکرد و تعدیل عملکرد نورون‌های حافظه‌ای مدنظر قرار دهند. با توجه به این‌که هیچ پژوهشی خارج از محدودیت نیست، انتخاب آزمودنی‌های مونث، دامنه سنی جوانان و نداشتن گروه تحریک الکتریکی مغز از محدودیت‌های پژوهش حاضر بود.

همان‌گونه که با تحقیق هوی^۱ و همکاران (۲۰۱۳) است با این تفاوت که در آن تحقیق از تکلیف استرنبرگ و فواصل یک هفته‌ای بین جلسات استفاده شده بود. مطالعات اخیر نشان می‌دهد در طول تکلیف مرتبط با حافظه کاری، دوپامین در نواحی پیش‌پیشانی افزایش می‌یابد (باجیو و همکاران، ۲۰۰۶). افزایش تحریک‌پذیری سطحی در قشر پیش‌پیشانی موجب افزایش رهاسازی دوپامین و در نتیجه باعث ارتقا عملکرد حافظه می‌شود.

یافته دیگری که از مطالعه حاضر به دست آمد نشان‌دهنده عملکرد بهتر گروه ترکیبی (تمرین هوازی + تحریک آنودال نواحی پیشانی مغز) نسبت به گروه‌های تمرین هوازی صرف یا کنترل بود. علت این امر می‌تواند ارتباط بین کارکردهای شناختی و ورزش باشد. ورزش می‌تواند بر جنبه‌های مختلف عملکردهای ادراکی و شناختی اثرگذار باشد. سودمندی ورزش برای عملکردهای کنترل اجرایی مانند حافظه کاری نشان داده شده است (انتیر، ۲۰۰۶). از طرفی یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های باجیو و همکاران (۲۰۰۶) که در تحقیق خود بدین نتیجه رسیدند تحریک مستقیم مغز بر روی سرعت و زمان واکنش شرکت‌کنندگان تأثیری نداشت ناهمخوان است. شاید از دلایل ناهمخوانی یافته تحقیق حاضر با تحقیق ذکر شده، نوع شرکت‌کنندگان و تکلیف نسبتاً دشوار مورد استفاده باشد. بدین صورت است که در تحقیق باجیو و همکاران (۲۰۰۶) از بیماران پارکینسونی و تکلیف سخت و دشواری همچون تکلیف ۳-بک استفاده شده بود.

منابع

- Ahmadizadeh MJ, Rezaei M. (2020). Effectiveness of Transcranial Direct Current Stimulation (tDCS) on Depression, Anxiety and Rumination of Patients with Post-traumatic Stress Disorder Symptoms (PTSD). *Journal of Military Medicine*, 22(3), 264-272. In Press
- Ang ET, Dawe GS, Wong PT, Moochhala S, Ng Y-K. (2006). Alterations in spatial learning and

- memory after forced exercise. *Brain Res*, 1113(1), 186-93.
3. Baker J, Cote J, Abernethy B. (2003). Sport-specific practice and the development of expert decision-making in team ball sports. *Journal of Applied Sport Psychology*, 15(1), 12-25.
  4. Bahrami Alireza, Moradi Jalil, Otaei Zahra. (2020). The effect of direct electrical stimulation of the brain (tDCS) on mental fatigue and performance of basketball players. *Journal of Sport Psychology Studies, In Press*. In Persian
  5. Boggio, P. S., Ferrucci, R., Rigonatti, S. P., Covre, P., Nitsche, M., Pascual-Leone, A., & Fregni, F. (2006). Effects of transcranial direct current stimulation on working memory in patients with Parkinson's disease. *Journal of the Neurological Sciences*, 249(1), 31-38.
  6. Brisswalter J, Collardeau M, René A. Effects of acute physical exercise characteristics on cognitive performance. (2002). *Sports Medicine*, 2(9),555-66.
  7. Correia PR, Pansani A, Machado F, Andrade M, Silva da AC, Scorza FA, Cavalheiro EA, Arida RM. (2010). Acute strength exercise and the involvement of small or large muscle mass on plasma brain-derived neurotrophic factor levels. *Clinics*, 65, 1123-1126.
  8. Cotman C. W. , Berchtold N. C. , and Christie L.A . (2007). "Exercise builds brain health: key roles of growth factor cascades and inflammation." *Trends in Neurosciences*. 30(9), 464-472.
  9. Etnier, J. L., Nowell, P. M., Landers, D. M., & Sibley, B. A. (2006). A meta-regression to examine the relationship between aerobic fitness and cognitive performance. *Brain Research Reviews*, 52 (1), 119-130.
  10. Forester BP, Ajilore O, Spino C, Lehmann SW. (2015). Clinical characteristics of patients with late life bipolar disorder in the community: data from the NNDC registry. *Am J Geriatr Psychiatry*, 23(9),977-84.
  11. Foster, J.K., Lidder, P.G., & Sünram, S.I. (1998). Glucose and memory: fractionation of enhancement effects. *Psychopharmacology*, 137, 259-270.
  12. Genzel L., Kroes, C.W., Dresler, M., Battaglia, FP. (2014). Light sleep versus slow wave sleep in memory consolidation: a question of global versus local processes?. *Trends in Neurosciences*, 37, 10-19.
  13. Gomes, J. S., & Dias, Á. M. (2016). Transcranial Direct Current Stimulation Effects on Athletes' Cognitive Performance: An Exploratory Proof of Concept Trial, 7(November), 1-5.
  14. Hartley AA, Seaman B, Maquestiaux, F. (2015). Ideomotor-compatible tasks partially escape dual-task interference in both young and elderly adults. *Psychology and Aging*, 30(1), 36.
  15. Hoy, K. E., Emonson, M. R. L., Arnold, S. L., Thomson, R. H., Daskalakis, Z. J., & Fitzgerald, P. B. (2013). Testing the limits: investigating the effect of tDCS dose on working memory enhancement in healthy controls. *Neuropsychologia*, 51(9), 1777-1784.

16. Hupbach, A., Gomez, R., Hardt, O., & Nadel, L. (2011). Reconsolidation of episodic memories: a subtle reminder triggers integration of new information. *Learning & Memory*, 14, 47–53.
17. Ghadiri F, Rashidy-Pour A, Bahram A, Zahediasl S. (2013). Effects of stress related acute exercise on consolidation of implicit motor memory . *Koomesh*, 14 (2) :223-231. In Persian
18. Shahrifar, Mahin. (2009). The effect of relaxation on sleep quality and drowsiness of shift nurses. Master Thesis in Nursing, Jundishapur University of Medical Sciences. In Persian
19. Kramer A. F. and Erickson K. I. (2007). Capitalizing on cortical plasticity: influence of physical activity on cognition and brain function. *Trends in Cognitive Sciences*, 11(8), 342–348.
20. Liu-Ambrose T, Nagamatsu LS, Graf P, Beattie BL, Ashe MC, Handy TC. (2010). Resistance training and executive functions: a 12-month randomized controlled trial. *Archives of Internal Medicine*, 170(2), 170-8.
21. Martins AQ, Kavussanu M, Willoughby A, Ring C. (2013). Moderate intensity exercise facilitates working memory. *Psychol Sports Exerc*, 14(3), 323-8.
22. Ghorbanian B, Saberi Y, Rasouli M. (2020). The Effect of Pilates Training and Electrical Stimulation on Motor and Cognitive Function of Women with Multiple Sclerosis. *Shafa Khatam*, 8 (1), 73-63.
23. Nielson KA, Radtke RC, Jensen RA. (1996). Arousal-induced modulation of memory storage processes in humans. *Neurobiology of learning and memory*, 66(2), 133-142.
24. Oliveira, J. F., Zanão, T. A., Valiengo, L., Lotufo, P. A., Benseñor, I. M., Fregni, F., & Brunoni, A. R. (2013). Acute working memory improvement after tDCS in antidepressant-free patients with major depressive disorder. *Neuroscience Letters*, 537, 60–64.
25. Pereira AC, Huddleston DE, Brickman AM, Sosunov AA, Hen R, McKhann GM, et al. (2007). An in vivo correlate of exercise-induced neurogenesis in the adult dentate gyrus. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 104(13), 5638-43.
26. Pontifex MB, Hillman CH, Fernhall B, Thompson KM, Valentini TA. (2009). The effect of acute aerobic and resistance exercise on working memory. *Med Sci Sports Exerc*, 41, 927-934.
27. Shamsipoor Dehkordi, P. (2014). Effect of immediate, recent and remote explicit motor memory on reconsolidation process and retrograde effect. *Journal of Cognitive Psychology*, 2 (3), 37-48. (In Press)
28. Shamsipour Dehkordi P, Naeimi Tajdar, M, Mohamadtaghi M, Mootabadi MA. (2018). Interactive Impact the Time of Exercise (Aerobic Power) and Circadian Rhythms of Everyday Memory Performance, Retrospective and Prospective Youth. *Journal of Cognitive Psychology*, 5 (4), 16-26.

29. Shamsipour Dehkordi, P., Najafian, F., & Mir, F. (2019). The Effect of Gender and Circadian Rhythm on the Performance of Motor Memory and Achievement Motivation in Youth. *Journal of Sport Psychology Studies*, 26, 195-212. In Persian
30. Shi H, Luo, Y, Xue Y. (2011). Effects of sleep deprivation on retrieval and reconsolidation of morphine reward memory in rats. *Pharmacology Biochemistry and Behavior*, 98, 299-303.
31. Shiozawa P, Leiva APG, Castro CDC, da Silva ME, Cordeiro Q, Fregni F, et al. (2014). Transcranial direct current stimulation for generalized anxiety disorder: a case study. *Biol Psychiatry*, 75 (11), 17-8
32. Stickgold, R, & Walker, M. (2007). Sleep-dependent memory consolidation and reconsolidation. *Sleep Med*, 8(4), 331-343.
33. Stickgold, R., & Walker, M. (2005). Memory consolidation and reconsolidation: what is the role of sleep? *Trends In Neurosciences*, 28 (8), 408-416.
34. Thomas R, Flindtgaard M, Geertsen S.S, Christiansen L, Korsgaard Johnsen L. Skriver M.K. (2016). Acute exercise and motor memory consolidation: Does exercise type play a role? *Scand J Med Sci Sports*, 1-10.
35. Uysal N, Tugyan K, Kayatekin B.M, Acikgoz O, Bagriyanik H.A, Gonenc S, et al. (2005). The effects of regular aerobic exercise in adolescent period on hippocampal neuron density, apoptosis and spatial memory. *Neurosci Lett*, 383(3), 241-5.
36. Van Uffelen J.G, Paw MJ, Hopman-Rock M, Van Mechelen W. (2008). The effects of exercise on cognition in older adults with and without cognitive decline: a systematic review. *Clinical Journal of Sport Medicine*, 18(6),486-500.

ارجاع دهی

نعیمی تاجدار، سیده منصوره؛ نمازی زاده، مهدی؛ نصری، صادق؛ واعظ موسوی، سید محمد کاظم. (۱۳۹۹). اثر افزوده تحریک الکتریکی مستقیم مغز به همراه تمرین هوازی بر تحکیم حافظه حرکتی آشکار. *مطالعات روان‌شناسی ورزشی*، ۹(۳۳)، ۹۲-۲۷۳. شناسه دیجیتال: 10.22089/spsyj.2020.9194.1996

Naeemi Tajdar, S. M; Namazizade, M; Nasri, S; & Kazem Vaez Mousavi, S. M. (2020). The Added Effect of Direct Electrical Stimulation of the Brain with Aerobic Exercise on Consolidating Explicit Motor Memory. *Sport Psychology Studies*, 9(33), 273-92. In Persian. DOI: 10.22089/spsyj.2020.9194.1996